

Соболева Т. О., к.е.н.,
доцент кафедри менеджменту,
ДВНЗ «Київський національний
економічний університет
імені Вадима Гетьмана»,
soboleva_tatiana@mail.ru

ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ В УКРАЇНІ: ТЕНДЕНЦІЇ В КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ВІДКРИТИХ ІННОВАЦІЙ

Анотація. Сучасні тенденції в управлінні організаціями демонструють позиціонування інноваційної діяльності як ключового ресурсу у стратегічному розвитку. Одним із способів забезпечення такого розвитку в останнє десятиліття все частіше називають реалізацію відкритих інновацій. У статті розглянуто основні тенденції в здійсненні інноваційної діяльності в Україні, а також передумови для активізації інноваційних процесів.

Ключові слова: відкриті інновації, інноваційна діяльність в Україні, інноваційна активність підприємств.

Вступ. Сучасний етап розвитку світової економіки формується під впливом істотних змін, характерних для постіндустріального соціуму. Серед таких змін можна виділити зниження ролі матеріального виробництва при одночасному розвитку сектора послуг та інформації; зміну характеру діяльності людей у зв'язку з домінуванням міжособистісних комунікацій. Відбуваються зміни в типах ресурсів, що використовуються в процесах виробництва і життєдіяльності — ключовими ресурсами тепер стають знання та інформація. Спостерігається суттєва модифікація традиційної соціальної структури: зростає клас технічних фахівців, професіоналів; соціальний статус обумовлюється особистими якостями і досягненнями; відбувається посилення ролі жінок у політиці та економіці [1, CLIV — CLIX].

Зазначені тенденції багато в чому зумовлюють домінування інновацій як основного джерела економічного зростання компаній і національних економік. Підтвердженням сказаного виступають і дані Організації економічного співробітництва та розвитку, згідно з якими більше 50 % світового економічного зростання досягається за рахунок інновацій [5, с. 59]. Сприяють цьому і такі фактори, як радикальне прискорення технічного прогресу, розвиток інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ); стрімке зростання вартості об'єктів інтелектуальної власності, що перетворює результати інноваційної діяльності в джерело значного капіталу. Двоякий вплив на активізацію інноваційної діяльності здійснюють проце-

си глобалізації, які призводять до збільшення масштабів діяльності компаній і, відповідно, як ризиків, так і шансів у реалізації інновацій.

З початку 2000-х років широке поширення, як філософія реалізації інноваційної діяльності, отримала концепція відкритих інновацій. Дана концепція може розглядатися як на рівні окремої компанії, так і на рівні національної економіки. На організаційному рівні реалізація концепції відкритих інновацій передбачає активізацію використання при здійсненні інноваційної діяльності нових ідей і технологій, розроблених і пропонуєваних іншими компаніями (науковими центрами, університетами, лабораторіями, малими венчурними компаніями, представниками великого інноваційного бізнесу). Одночасно, дана концепція ведення бізнесу передбачає надання для широкого комерційного використання своїх інтелектуальних активів, що з тих або інших причин не розглядаються компанією на даний момент як стратегічно важливі для власного використання [3, с. 13—14]. На національному рівні модель відкритих інновацій може бути реалізована в умовах відкритої економіки, що передбачає активізацію інноваційної діяльності на підприємствах, причому в першу чергу, у високотехнологічних секторах економіки. Пріоритетними цілями також є нарощування обсягів експорту інноваційної продукції, збільшення потоку прямих іноземних інвестицій в національну економіку.

Постановка задач. У даній статті не ставиться завдання аналізу сильних і слабких сторін відкритої моделі організації інноваційних процесів, форма реалізації якої буде залежати від багатьох внутрішніх і зовнішніх по відношенню до організації факторів. Априорі перспектива її поширення в рамках національної економіки розглядається як актуальний і переважний пріоритет у рамках формування національної інноваційної системи. У зв'язку з цим, метою даного аналізу виступає характеристика існуючих тенденцій в реалізації інновацій на підприємствах в Україні, а також стан зовнішніх факторів з точки зору можливостей у створенні передумов і стимулів до здійснення та поширення моделі відкритих інновацій.

Результати дослідження. Україна в загальному рейтингу конкурентоспроможності за 2011—2012 рр. займає 82 місце серед 142 країн, піднявшись на 7 позицій порівняно з попереднім періодом (89 місце серед 139 держав) [7]. Сильними сторонами конкурентоспроможності України в даний час залишаються наступні: високий загальноосвітній рівень населення (за якістю початкової освіти Україна займає 49 місце); гнучкий і ефективний ринок праці (за співвідношенням зарплата—продуктивність — 26 місце, невисока витратність ринку праці — 21 місце, простота процедур найму та звільнення — 18 місце, участь жінок у трудовій діяльності — 32 місце); великий обсяг внутрішнього ринку і зовнішньої торгівлі (37 місце). Непогані показники демонструє Україна по групі факторів інноваційного розвитку: висока здатність до інновацій (37 місце), якість науково-дослідних установ (68 місце), наявність вчених і інженерів (53 місце).

При розгляді динаміки національних статистичних показників інноваційної активності українських підприємств за вказаний період (табл. 1) спостерігаються такі тенденції.

У 2012 р. інноваційною діяльністю у промисловості займалося 17,4 % обстежених промислових підприємств (середнє значення цього показника по Євросоюзу перевищує 50 % [2, с. 48]). Таким чином, питома вага підприємств, що займаються інноваціями, збільшилася за період 2011—2012 рр. на 1,2 %, порівняно з 2005 р. цей показник виріс на 46 %. Серед них 20,6 % підприємств відносяться до високотехнологічного сектору економіки. У 2012 р. спостерігалось зменшення кількості підприємств, що займались інноваційною діяльністю у високотехнологіч-

ному і середньо високотехнологічному секторах, а збільшення — в середньо низькотехнологічному і низькотехнологічному секторах. Підтверджує статистика і думку західних експертів, які вказують на те, що інновації, впроваджувані на українських підприємствах, переважно носять локальний, а не світовий рівень новизни [2, с. 45].

Таблиця 1

Інноваційна активність промислових підприємств України в 2005—2012 рр.

	2005		2011		2012	
	Всього	% від загальної кількості	Всього	% від загальної кількості	Всього	% від загальної кількості
Кількість підприємств, які займалися інноваційною діяльністю, в т.ч. спрямовували кошти на:	1193	11,9	1679	16,2	1758	17,4
дослідження та розробки	317	3,2	332	3,2	304	3,0
Внутрішні НДР	...	...	248	2,4	214	2,1
Зовнішні НДР	...	...	134	1,3	134	1,3
придбання інших зовнішніх знаній ¹	113	1,1	105	1,0	87	0,9
придбання машин, обладнання та програмного забезпечення ²	549	5,5	1062	10,3	1096	10,9

¹До 2007 р. — придбання нових технологій

²До 2007 р. — придбання машин, обладнання, установок, інших основних засобів та капітальні витрати, пов'язані з управлінням інноваціями

Джерело: матеріали Державної служби статистики України, 2013

За даними Державного агентства з питань науки, інновацій та інформатизації України, з інноваційно активних підприємств здійснювали придбання внутрішніх і зовнішніх НДР — 19,8 %; машин, обладнання та програмного забезпечення — 62,3 %; зовнішніх знань — 4,9 %, навчання і підготовку персоналу — 18,3 %; ринкові впровадження інновацій — 5,8 % підприємств [4, с. 104].

Загальний обсяг фінансування інноваційної діяльності в Україні в 2012 р. склав 0,81 % від ВВП (1,1 % — у 2011 р.). На дослідження і розробки в 2011 р. було спрямовано 0,75 % від ВВП України. Для порівняння, у середньому по ЄС-27 цей показник у 2011 р. склав 2,03 %, а в таких країнах, як Фінляндія, Швеція і Данія перевищив 3 % [8]. Розподіл загальної кількості витрат за напрямками інноваційної діяльності (табл. 2) демонструє домінування витрат на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення з питомою вагою 70,1 % у 2012 р. На зовнішні знання було спрямовано менше половини відсотка (0,4 %) від витрачених на інноваційну діяльність коштів. На фінансування внутрішніх науково-дослідних розробок витрачено 8,4 %, на придбання зовнішніх НДР — 2 %, що підтверджує висновок про недостатньо високий науковий рівень здійснюваних інновацій. Сумарні витрати на навчання та підготовку персоналу, діяльність з ринкового впровадження інновацій та інші роботи, пов'язані із створенням і впровадженням інновацій (інші витрати), склали 19,1 % [6, с. 173].

Якщо розглядати фінансування інноваційної діяльності за технологічними секторами, то в високотехнологічний сектор у 2012 р. було спрямовано найменшу частку від загального обсягу інноваційних витрат — 11,5 % (у 2011 р. цей відсоток

склав 7 %). У низькотехнологічний сектор у 2012 р. було спрямовано 47,8 % (у 2011 р. — 55,4 %) від загальних витрат на інновації [4, с. 107]. Позитивно можна оцінити структуру витрат на наукові дослідження та дослідно-конструкторські розробки (НДДКР) за галузями — найбільша питома вага наукових та науково-технічних витрат (35 % у 2012 р.) мала місце у високотехнологічному секторі.

Таблиця 2

**Розподіл витрат за напрямками інноваційної діяльності
на підприємствах України в 2005—2012 рр.**

	2005		2011		2012	
	млн грн	% від загального обсягу	млн грн	% від загального обсягу	млн грн	% від загального обсягу
Всього, в т.ч. за напрямками:	5751,6	100	14333,9	100	11480,6	100
дослідження та розробки	612,3	10,6	1079,9	7,5	1196,3	10,4
Внутрішні НДР	...	...	833,3	5,8	965,2	8,4
Зовнішні НДР	...	...	246,6	1,7	231,1	2,0
придбання інших зовнішніх знаній ¹	243,4	4,2	324,7	2,3	47	0,4
придбання машин, обладнання та програмного забезпечення ²	3149,6	54,8	10489,1	73,2	8051,8	70,1

¹ Див. виноски до табл. 1.

² Див. виноски до табл. 1.

Джерело: матеріали Державної служби статистики України, 2013

Розподіл обсягів фінансування на інноваційну діяльність між його джерелами представлено в табл. 3. Основним джерелом фінансування залишаються власні кошти підприємств — 63,9 % від загального обсягу витрат у 2012 р. (52,9 % у 2011 р.). Частка кредитів склала 21,0 % (38,3 %), державне фінансування — 2,2 % (1,1 %), кошти іноземних та вітчизняних інвесторів — 8,6 % і 1,3 % відповідно (0,4 % і 0,3 %).

У 2012 р. з метою здійснення інновацій 12 % з інноваційно активних підприємств придбали нові технології, з них 5 % — придбали технології за кордоном. Всього було придбано 571 нову технологію в Україні і 168 — за її межами (у 2011 р. — 672 і 200 технологій відповідно). Лідирують з придбання технологій підприємства машинобудування, ремонту та монтажу машин і устаткування (27,8 %), з виробництва харчових продуктів, напоїв — 23,9 %, хімічної та нафтохімічної промисловості — 12,0 %, тобто середньо високотехнологічне виробництво. Збільшилася на 20 % кількість придбаних технологій за період 2011—2012 рр. підприємствами високотехнологічного сектору, серед яких лідером є фармацевтична галузь [4, с. 118].

Важливою складовою успішної реалізації моделі відкритих інновацій є стан таких елементів національної інноваційної системи як інфраструктура, охорона інтелектуальної власності, зв'язки з науково-дослідними організаціями та університетами, інноваційна культура. На жаль, в Україні на даний момент немає комплексних передумов для розвитку і підтримки інновацій за всіма зазначеними складовими.

Таблиця 3

**Розподіл витрат за джерелами фінансування інноваційної діяльності
на підприємствах України в 2000—2012 рр.**

	2000		2005		2011		2012	
	млн грн	% від загаль- ного обсягу	млн грн	% від загаль- ного обсягу	млн грн	% від загаль- ного обсягу	млн грн	% від загаль- ного обсягу
Всього, у т.ч. за рахунок:	1757,2	100	5751,6	100	14333,9	100	11480,6	100
власних ресурсів	1399,3	79,6	5045,4	87,7	7585,6	52,9	7335,9	63,9
держбюджету	7,7	0,4	28,1	0,5	149,2	1,0	224,3	2,0
місцевих бюджетів	1,7	0,1	14,9	0,3	12,3	0,1	17,6	0,1
позабюджетних фондів	33,4	1,9	0,25	0,0	0,49	0,0	0,03	0,0
вітчизняних інвесторів	49,4	2,8	79,6	1,4	45,4	0,3	154,5	1,3
іноземних інвесторів	133,1	7,6	157,9	2,7	56,9	0,4	994,8	8,7
кредитів	110,0	6,3	409,7	7,1	5490,0	38,3	2408,0	21,0
Інших джерел	22,5	1,3	15,7	0,3	995,0	7,0	345,8	3,0

Джерело: матеріали Державної служби статистики України, 2013

Як промислові підприємства, так і інші організації — елементи інноваційної інфраструктури не мають достатніх фінансових, інформаційних ресурсів, необхідних знань та методик підтримки реалізації інноваційної діяльності. З офіційно зареєстрованих реально працює, за різними оцінками, менше 8 (з 16) технопарків, 10 (з 24) бізнес-інкубаторів. Недостатньою є кількість діючих структур щодо здійснення трансферу технологій, а також тих організацій, що надають посередницькі послуги з їх оцінки та аудиту. Як наслідок, мають місце проблеми й в створенні інноваційних мереж, які б дозволяли обмінюватися інформацією, налагоджувати партнерські відносини між елементами інноваційної інфраструктури.

Система нормативно-правового регулювання в Україні переважно створює бар'єри, а не стимули при здійсненні інноваційної діяльності, оскільки передбачає велику кількість перевірок і отримань дозвільних документів. Передбачені законодавством пільги на практиці не працюють. У тому числі це стосується і законодавства з охорони об'єктів інтелектуальної власності, нормативні акти якого, на думку іноземних експертів, за змістом відповідають світовим аналогам.

Висновки. Очевидним залишається висновок, що досягнення успіху без реалізації інновацій у контексті сучасних глобалізаційних тенденцій стає практично неможливим. Конкурентоспроможність підприємств, також як і національної економіки, безпосередньо залежить від підвищення інноваційної активності. І хоча кількість інноваційно активних підприємств в Україні демонструє позитивну динаміку, їх питома вага залишається на більш низькому рівні, ніж у країнах з розвиненою економікою. Той же висновок можна зробити і по відношенню до більшості інших показників інноваційної активності українських промислових підприємств.

Не додає оптимізму стан складових національної інноваційної системи. Тобто, на даному етапі формування інноваційного контексту здійснення інноваційної діяльності в Україні можна зробити висновок про можливість лише точкового застосування моделі відкритих інновацій на базі окремих компаній, або коректніше говорити про можливість реалізації моделей інновацій з певним ступенем відкритості.

Водночас, інноваційна система України складається з безлічі підсистем, що надають часто суперечливий вплив на протікання інноваційних процесів. Кожна з цих підсистем вимагає окремого глибокого вивчення для відображення багатофакторності впливу на формування умов, покликаних стимулювати активізацію інноваційної діяльності на підприємствах, у тому числі через реалізацію відкритих інновацій.

Література

1. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования. — М.: Academia, 2004.
2. Обзор инновационного развития Украины, ООН, Нью-Йорк и Женева, 2013.
3. Чесборо Г. Открытые бизнес-модели. IP-менеджмент / Пер. с англ. В.Н. Егорова. — М.: Поколение, 2008.
4. Аналітична довідка «Стан розвитку науки і техніки, результати наукової, науково-технічної, інноваційної діяльності, трансферу технологій за 2012 рік» Державного агентства з питань науки, інновацій та інформатизації України, 2013.
5. Інновації в Україні: Європейський досвід та рекомендації для України. — Том 3. — К.: Фенікс, 2011. (проект ЄС «Вдосконалення стратегій, політики та регулювання інновацій в Україні»).
6. Статистичний збірник «Наукова та інноваційна діяльність в Україні», Державна служба статистики України, 2013.
7. The Global Competitiveness Report 2011-2012 © 2011 World Economic Forum, Geneva: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GCR_Report_2011-12.pdf
8. http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Science_and_technology_statistics_at_regional_level

Стаття надійшла до редакції 04.03.2014